

Dominika Hryniewicka
ORCID: 0000-0001-7664-189X
DOI: 10.15290/dhmgz.01.2021.30

Instrumenty ochrony i pomocy ofiarom dotkniętym handlem dziećmi na gruncie prawa polskiego i międzynarodowego

Instruments of protection and assistance to victims of child trafficking on the basis of Polish and international law

STRESZCZENIE: Artykuł podejmuje problematykę ochrony i pomocy ofiarom handlu dziećmi. Autorka analizuje przepisy prawa polskiego i prawa międzynarodowego mające na celu zapobieganie i zwalczanie zjawiska handlu ludźmi oraz przepisy dotyczące udzielania wsparcia małoletnim ofiarom. Została poruszona kwestia dzieci polskich, jak również dzieci cudzoziemskich. Opracowanie zawiera procedury postępowania, zakres ochrony i pomocy oraz rozwiązania dotyczące wsparcia dzieci-ofiar handlu ludźmi.

SŁOWA KLUCZOWE: handel dziećmi, handel ludźmi, prawo polskie, prawo międzynarodowe, ofiary

ABSTRACT: The article refers to the issues of protection and assistance to victims of child trafficking. The author analyzes the provisions of Polish and international law aimed at preventing and combating human trafficking and the provisions for providing support to underage victims. The issue of Polish children as well as foreign children was raised. The study discusses procedures, scope of protection and assistance, and solutions for supporting child victims of human trafficking.

KEYWORDS: child trafficking, human trafficking, Polish law, international law, victims

Wstęp

Handel ludźmi, a w szczególności handel dziećmi, jest zjawiskiem wyjątkowo groźnym i niekontrolowanym. Według raportu Organizacji Narodów Zjednoczonych¹, ponad 70% ofiar to kobiety, natomiast 7% to dzieci. Małoletnie dziewczęta najczęściej padają ofiarami wykorzystywania seksualnego (72%), rzadziej pracy przymusowej (21%). Natomiast w przypadku małoletnich chłopców jest na odwrót – ofiarami pracy przymusowej jest 50% oraz wykorzystywania seksualnego 27%. Pozostali nieletni zmuszani są do żebractwa, zostają dziećmi-żołnierzami, wykorzystywani są do czynów przestępczych oraz zawierania przymusowych małżeństw.

Polskie prawo nie przewiduje konkretnej definicji handlu dziećmi. Posiłkując się art. 115 § 22 Kodeksu karnego [dalej: k.k.] (handel ludźmi), można zdefiniować handel dziećmi jako

werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka lub w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy².

Warto zaznaczyć, że w tej definicji nie zostało uwzględnione otrzymanie/przydzielenie korzyści majątkowej jako przesłanki do uznania czynu jako handlu dziećmi. Kodeks karny podkreśla bowiem, że występuje możliwość wykorzystania małoletniego w ramach handlu ludźmi nawet wtedy, gdy do faktycznej wymiany dóbr (tj. sprzedaży człowieka w zamian za korzyść materialną) nie doszło. Jest to nadal definiowane jako handel ludźmi, gdyż zysk pochodzi z wykorzystania małoletniego.

W ciągu ostatnich 10 lat, polskie statystyki policyjne dotyczące stręczycielstwa, sutenerstwa, kuplerstwa wobec osób małoletnich

¹ *Global Report on Trafficking in Persons 2018, United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna 2018.*

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1997 nr 88, poz. 553.

pokazują tendencję spadkową³. Natomiast Ministerstwo Sprawiedliwości podaje, że w Polsce dochodzi do około 2 tys. nielegalnych aborcji⁴ przy średnio 2,5 tys. legalnych⁵ – i tu tendencja będzie wzrostowa z każdym kolejnym rokiem.

Polskie regulacje prawne

Oprócz wcześniej wspomnianego art. 155 k.k., który penalizuje handel ludźmi, polski Kodeks karny penalizuje również w art. 204 k.k. stręczycielstwo, sutenerstwo i kuplerstwo. W przepisie wskazuje konkretnie:

§ 1. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, nakłania inną osobę do uprawiania prostytucji lub jej to ułatwia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Karze określonej w § 1 podlega, kto czerpie korzyści majątkowe z uprawiania prostytucji przez inną osobę.

§ 3. Jeżeli osoba określona w § 1 lub 2 jest małoletnim, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

O zobowiązaniach państwa do ochrony ofiar handlu ludźmi mówi również Ustawa dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach⁶ oraz Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁷.

Warto wspomnieć o Krajowym Planie Działań Przeciwno Handlowi Ludźmi w Polsce, który jest podstawowym aktem dotyczącym zwalczania i zapobiegania przestępstwom, przyjmowanym przez Radę Ministrów. Obowiązującym dokumentem jest Plan na lata 2020–2021, przyjęty 10 kwietnia 2020 r. Według obecnego planu, priorytetowym

³ Handel ludźmi i przestępstwa okolo prostytutki, <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/handel-ludzi-i-przest/50848,Handel-ludzi-i-przestepstwa-okoloprostytucyjne.html> [dostęp: 15.11.2020].

⁴ Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny, DKPL. WK.10.2.52.2019.ACY(13).

⁵ Najwyższa Izba Kontroli, Adopcja po polsku, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/adopcja-po-polsku.html> [dostęp: 15.11.2020].

⁶ Dz.U. 2013, poz. 1650.

⁷ Dz.U. 2003 nr 128, poz. 1176.

zadaniem jest usprawnienie Krajowego Mechanizmu Referencyjnego oraz stałe zwiększanie świadomości społeczeństwa na temat handlu ludźmi⁸.

W kwestii nielegalnych adopcji, w polskim prawie funkcjonował przepis zwalczający nielegalne adopcje, ale tylko na szeroką skalę. W 2019 roku znowelizowano Kodeks karny i dodano § 2 i 3 do art. 211a k.k.:

§ 2. Tej samej karze podlega, kto, będąc osobą, której przysługuje władza rodzicielska nad dzieckiem, wyraża zgodę na adopcję tego dziecka przez inną osobę:

- 1) w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, zatajając ten cel przed sądem orzekającym w postępowaniu w sprawie o przysposobienie, a w przypadku wyrażenia przez rodzica zgody na przysposobienie dziecka w przyszłości bez wskazania osoby przysposabiającego – przed sądem przyjmującym oświadczenie o wyrażeniu tej zgody,
- 2) z pominięciem postępowania w sprawie o przysposobienie.

§ 3. Tej samej karze podlega, kto wyraża zgodę na adopcję dziecka przez siebie w warunkach, o których mowa w § 2.

Poprzez wypełnienie tej luki, coraz popularniejszy proceder sprzedaży dzieci (najczęściej za granicę) został utrudniony.

Międzynarodowe regulacje prawne

Najważniejszymi regulacjami w prawie międzynarodowym dotyczącymi handlu dziećmi są:

- Konwencja w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytutki z dnia 2 grudnia 1949 r.,
- Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z dnia 15 listopada 2000 r.
- Protokół fakultatywny do Konwencji o Prawach Dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytutki i dziecięcej pornografii z dnia 25 maja 2000 r.

⁸ Krajowy Plan Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2020–2012, <https://www.gov.pl/web/uw-warminsko-mazurski/krajowy-plan-dzialan-przeciwko-handlowi-ludzmi> [dostęp:15.11.2020].

Unia Europejska sporządziła następujące akty:

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW,
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW,
- Dyrektywa Rady 2004/81/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie dokumentu pobytowego wydawanego obywatelom państw trzecich, którzy są ofiarami handlu ludźmi lub podlegali działaniom ułatwiającym nielegalną imigrację, którzy współpracują z właściwymi władzami.

Instrumenty ochrony dzieci-ofiar handlu ludźmi w prawie polskim

Konstytucyjna ochrona praw dziecka

Najważniejsze źródło polskiego prawa, czyli Konstytucja z 1997 r.⁹, reguluje podstawową ochronę dzieci w art. 72. Zasada dobra dziecka opisana w tym przepisie zobowiązuje państwo do ochrony praw dziecka: ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją, a także prawa do opieki i pomocy. Co ważne, przepis odnosi się do wszystkich dzieci przebywających na terenie Polski, co oznacza, że państwo ma obowiązek chronić również dzieci cudzoziemskie.

⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483.

Na mocy art. 72 Konstytucji został powołany Rzecznik Praw Dziecka, który stoi na straży praw dziecka określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Konwencji o Prawach Dziecka i innych przepisach prawa, z poszanowaniem odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców. W szczególności chroni prawa dzieci do życia i ochrony zdrowia, prawa do wychowania w rodzinie, prawa do godziwych warunków socjalnych i prawa do nauki. Ustawa wprost nie wskazuje obowiązku do ochrony przed handlem dziećmi, jednak art. 3 ust. 3 Ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka¹⁰ nakazuje podejmować działania zmierzające do ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem.

Wskazany przepis zobowiązuje również do zapewnienia dziecku opieki i pomocy, co oznacza, że w przypadku dzieci-ofiar handlu ludźmi, sąd może umieścić je w rodzinach zastępczych albo w placówce wychowawczo-opiekuńczej. Dotyczy to również dzieci cudzoziemskich.

Artykuł 10 ustawy wymienia jego kompetencje, które po dwóch istotnych nowelizacjach w latach 2008 i 2010 zostały znacznie poszerzone, między innymi o dodatkowe uprawnienie do wzięcia udziału w toczącym się już postępowaniu w sprawach nieletnich na prawach przysługujących prokuratorowi¹¹.

Ochrona wynikająca z innych ustaw

W związku z brakiem prawnego opiekuna dziecka w przypadku handlu ludźmi, na mocy art. 94 § 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego¹², jeśli żadnemu z rodziców nie przysługuje władza rodzicielska albo rodzice są nieznanymi, sąd ustanawia dla dziecka opiekę. Mimo że przepisy nie wskazują na sytuację dziecka cudzoziemskiego bez opieki, które pozbawione jest opieki rodzicielskiej tylko z takiego powodu, że dziecko i rodzice przebywają w innych państwach, sąd opiekuńczy nadal może skorzystać z art. 99 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

¹⁰ Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka – Dz.U. 2020, poz. 141.

¹¹ P. Jaros, *Ukształtowanie Rzecznika Praw Dziecka w Polsce jako organu państwowego*, Warszawa 2013.

¹² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy – Dz.U. 2020, poz. 1359.

W takiej sytuacji prokurator może wystąpić z wnioskiem o ustanowienie kuratora¹³.

Po ustanowieniu opieki i reprezentacji dziecku cudzoziemskiemu, następuje początek procedury związanej z powrotem dziecka do kraju lub próbą zalegalizowania swojego pobytu na terenie Polski.

Na mocy art. 3 ust. 1 Ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, na terytorium Polski udziela się cudzoziemcowi ochrony przez: nadanie statusu uchodźcy, udzielenie ochrony uzupełniającej, udzielenie azylu, udzielenie ochrony czasowej.

Prawo międzynarodowe

Podstawowym dokumentem dotyczącym praw dzieci jest Konwencja o Prawach Dziecka¹⁴. W swojej preambule nawiązuje do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka stwierdzając, iż dzieci mają prawo do szczególnej troski i pomocy oraz do Deklaracji Praw Dziecka, gdzie podkreślono, że dziecko, z uwagi na swoją niedojrzałość fizyczną oraz umysłową, wymaga szczególnej opieki i troski, w tym właściwej ochrony prawnej, zarówno przed, jak i po urodzeniu.

Zgodnie z art. 3 ust. 1 Konwencji we wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub państwowe instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka. Dodatkowo, Państwa-Strony działają na rzecz zapewnienia dziecku ochrony i opieki w takim stopniu, w jakim jest to niezbędne dla jego dobra, biorąc pod uwagę prawa i obowiązki jego rodziców, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie za nie odpowiedzialnych, i w tym celu będą podejmowały wszelkie właściwe kroki ustawodawcze oraz administracyjne.

Ważnym przepisem w kwestii dzieci-ofiar handlu ludźmi jest art. 35 Konwencji, stanowiący, że Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie kroki o zasięgu krajowym, dwustronnym oraz wielostronnym dla

¹³ Art. 7 Ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego – Dz.U. 2020, poz. 1575.

¹⁴ Konwencja o Prawach Dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. – Dz.U. 1991 nr 120, poz. 526.

przeciwdziałania uprowadzeniom, sprzedaży bądź handlowi dziećmi, dokonywanych dla jakichkolwiek celów i w jakiegokolwiek formie. Z tym artykułem ściśle wiążą się art. 36 i 37, nakazujące Państwowi ochronę dzieci przed wyzyskiem, torturami, pozbawieniem wolności i prawa do pomocy prawnej.

W Protokole o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi z dnia 15 listopada 2000 r.¹⁵ w Rozdziale II została uregulowana pomoc ofiarom handlu ludźmi. Na tej podstawie każde Państwo-Strona rozważy podjęcie ustawodawczych lub innych stosownych działań umożliwiających ofiarom handlu ludźmi pozostanie na jego terytorium na pobyt czasowy lub stały, stosownie do okoliczności, bez zbędnej zwłoki.

Protokół fakultatywny do Konwencji o Prawach Dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii z dnia 25 maja 2000 r.¹⁶ szczegółowo porusza kwestię ochrony dzieci i ochrony dzieci-ofiar handlu ludźmi. Narzuca na państwo obowiązek penalizacji jakichkolwiek zachowań związanych z handlem dziećmi, dziecięcą prostytucją i pornografią, ścigania ich i współpracy międzynarodowej w śledztwach, postępowaniach i ekstradycjach. Artykuł 8 zobowiązuje Państwa do ochrony dzieci-ofiar, w szczególności ochrony ich praw w postępowaniu, uwzględnieniu ich wrażliwości i otoczeniu ich opieką oraz zapewnieniu prywatności.

Unia Europejska również zwraca uwagę na zjawisko handlu ludźmi. W swojej Dyrektywie¹⁷ wyraźnie wskazuje, że w przypadku dzieci korzystają one z dodatkowych środków, takich jak wsparcie w aspektach fizycznych i psychospołecznych, dostęp do edukacji, a w stosownych przypadkach z możliwości wyznaczenia opiekuna lub przedstawiciela. Dodatkowo, dzieci i młodzież należy bezzwłocznie przesłuchać w specjalnie do tego celu przeznaczonych pomieszczeniach i przy udziale przeszkolonych specjalistów. Dzieci-ofiary mają prawo do ochrony policji oraz pomocy prawnej umożliwiającej im dochodzenie odszkodowania.

¹⁵ Dz.U. 2005 nr 18, poz. 160.

¹⁶ Dz.U. 2007 nr 76, poz. 494.

¹⁷ Dyrektywa 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW – L 101/1.

Pomoc ofiarom handlu ludźmi

Międzynarodowe dokumenty określają zakres pomocy dzieciom-ofiarom. Protokół z Palermo¹⁸ w art. 6 ust. 3 wskazuje na rozważenie przez państwa podjęcia działań, które mają na celu odzyskanie przez ofiarę handlu ludźmi fizycznej, psychicznej i społecznej równowagi, a w stosownych przypadkach podjęcie współpracy z organizacjami pozarządowymi. Należy zaznaczyć, że nie jest to obowiązek, a jedynie zalecenie. Pomoc państwa powinna polegać na zapewnieniu odpowiedniego zakwaterowania; poradnictwa i informacji, w szczególności dotyczących praw przysługujących ofierze handlu ludźmi, w języku dla niej zrozumiałym; pomocy medycznej, psychologicznej i materialnej; oraz możliwości zatrudnienia, kształcenia i szkolenia.

Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r.¹⁹ zawiera podobne rozwiązania, dodatkowo wprowadza zalecenie pomocy materialnej i zobowiązuje państwa do podjęcia koniecznych działań dla zapewnienia, że pomoc wobec ofiary nie będzie uzależniona od jej zgody na występowanie w charakterze świadka. Jest to o tyle ważne, że narzuca na państwo obowiązek bezwarunkowej pomocy, niezależnie, czy będzie brała udział w postępowaniu przeciwko sprawcom.

Protokół fakultatywny natomiast narzuca na państwa obowiązek zapewnienia dzieciom właściwej reintegracji społecznej oraz rekonwalescencji fizycznej i psychicznej. W art. 8 ust. 1 lit. d) wskazuje, że państwo powinno zapewnić dzieciom również odpowiednie wsparcie służb. Niestety, przepis dotyczy zapewnienia bezpieczeństwa przez służby tylko na czas postępowania sądowego.

W Polsce funkcjonuje Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla Ofiar Handlu Ludźmi. W ramach ich działań całodobowo świadczona jest pomoc ofiarom handlu ludźmi (polskim i cudzoziemskim), ich rodzinom i osobom zagrożonym.

¹⁸ Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniająca Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. – Dz.U. 2005 nr 18, poz. 160.

¹⁹ Dz.U. 2009 nr 20, poz. 107.

Podsumowanie

Po analizie przepisów dotyczących małoletnich ofiar handlu ludźmi, można dojść do wniosku, że mają one dużo luk, które należy jak najszybciej uzupełnić. Ochrona i pomoc dzieciom nie wynika z faktu bycia ofiarą czynu zabronionego, a raczej z racji ich młodego wieku. Dużym problemem jest obowiązek ochrony ich jedynie do 18. roku życia. Pełnoletnia osoba nie może już zalegalizować pobytu z uwagi na bycie ofiarą przestępstwa, a jednocześnie nie może przebywać dalej w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Wśród zadań programów zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi²⁰ pojawiają się dokumenty dotyczące opracowania modelu wsparcia ofiar handlu dziećmi oraz postępowania funkcjonariuszy organów ścigania w przypadku ujawnienia przestępstwa handlu dziećmi, jednak nadal nie zostały opracowane.

Problem handlu dziećmi nadal pozostaje ważnym zagadnieniem i może dotyczyć każdego z nas. Skutki takich wydarzeń mają wpływ nie tylko na fizyczne zniewolenie dziecka, ale również na zniewolenie jego psychiki i trwałe konsekwencje, takie jak cofnięcie procesu rozwoju, depresja, skłonności do używek, zaburzenia osobowości, zespół stresu pourazowego. Dlatego tak ważne i potrzebne jest wsparcie psychologiczne udzielane ofiarom. Poprzez terapię i leczenie, ofiary, a w szczególności dzieci, mają szansę na wyjście na prostą.

---

²⁰ Krajowe Plany Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi dostępne są na: <https://handelludźmi.eu/hl/baza-wiedzy/krajowy-plan-dzialan> [dostęp: 15.05.2021].